

ÉLET MŰVELTSÉG ÉS

BÖNGÉSZÉS A NÉPKÖNYVTÁRBAN

A multkor géphiba következtében megrekedtem egy faluban. Nem sokat értek a gépkocsi szerkezetéhez, de a derék falusi kovácsmester csakhamar kiderítette, hogy egy rugó repedt meg, azért dőlt meg a kocsi és ferdült el a kormánykerék. Megvigasztalt, hogy kijavítja, de mivel már erősen alkonyodott, nem ígérhette előbb, mint másnap reggelre. Én még aznap otthon akartam lenni, annál inkább, mert estére kitűnő társaságba voltam hivatalos. Most pedig egy úgynevezett „istenhátamegetti“ faluban leszek kénytelen virrasztani. Bevallom, nem voltam valami rózsás hangulatban. A virrasztásból, hála Istennek, nem lett semmi, mert a kedves tanító úr meghívott szállóvendégnek és így megbékülve sorsommal, nyugodtabb lelkiállapotban néztem körül a faluban, amint halkuló kolompszóval, távoli kutyaugatás között, nyugovóra tért. Békés, dolgavégezett emberek mentek el mellettem, a teljesített kötelesség nyugalma érződött fáradtságukon. Csak néhány nevetgélő, daloló leány meg legény nem bírt a jókedvével és az artézi kút mellett az öregasszonyok még mindig nem fáradtak bele a beszédbe. De mire a teli hold felkapaszkodott a templom tornyáig, már aludt minden, nemcsak az emberek, hanem a házak, kazlak, mezők, még az útmenti poros akácfák is. Szinte restelkedtem hogy még ébren vagyok és igyekeztem csöndben maradni e tücsökciripeléses lüktető csöndben. Felháborított, mikor egy gépkocsi átzúgott a falun és a fordulónál bevilágított az alvó házakba. A sötét ablakok kivilágosodtak pár pillanatra, mint mikor az alvó ember felriadva kinyitja a szemét. A friss szénaillatos, istenhátamegetti falu nyugalma kezdtem irigyelni.

— De kedves tanító uram, baj van, mert én könyv nélkül nem tudok elaludni.

Házigazdám nem jött zavarba, hanem kinyitott egy szekrényt, mely ott állt az ágyam mellett. Polconként sorakoztak benne a szép, bekötött könyvek. Ez a népkönyvtár, a falu kölcsönkönyvtára.

— Nem valami sok hiányzik a sorokból— jegyeztem meg.

— Ilyenkor nyáron nem érnek rá olvasni — magyarázta a tanító úr —, de télen annál többet, különösen mióta villanyvilágítás van a faluban. Előfordult az is, hogy egy legény a községháza előtt lévő utcai lámpás alatt, állva, novemberi hidegben olvasta végig Jókai *Kárpáthy Zoltánját*. Hávazott, mire befejezte.

Na, vegyük elő a *Kárpáthy Zoltánt*? Kedvet kaptam e legénytől. Én ugyan nem utcai lámpás alatt, hanem latin óra alatt és a pad alatt olvastam annak idején ezt a le nem tehetően érdekes regényt. Az én könyvem

utolsó lapjain nem voltak olvadt hópelyhektől halavány foltok, de a félelvi bizonyítványban hópelyheknél maradandóbb nyomok mutatkoztak...

Szorosan a *Kárpáthy Zoltán* mellett volt Jókai hervadhatatlan *Sárga rózsája*. Amint kinyitom a könyv fedelét, megcsap a hortobágyi szél. Már nem emlékezem a Sárga rózsáért vetélkedő csikós és gulyáslegény nevére, de azonnal reájuk ismerek, mint régi ismerősökre és képek rajzanak fel emlékezetemben, mintha ott lettem volna. Az orvos vágató taligája, amint viszi a méregtől alélt legényt, a mátai biztos szobájában lejátszódó kihallgatás, a csodálatos napkelte, mikor a festő lecsapja az ecsetét, mert a folytonos színváltozást nem tudja követni, a tiszai kompból kitörő megvadult állatok és végül a hortobágyi csárda előtti, becsület kívánta, porfelhős pusztai párbaj.

De gyereünk tovább, annyi könyv van itt. A Jókai-sor végén: Petőfi összes költeményei. A régi, kedves, fametszetes kiadás. Amint végigpergetem a lapokat, régi, ismerős képek jelennek meg: Kukorica Jancsi boldogan öleli Iluskáját, de a háttérben már jön a mindent elrontó gonosz mostoha. Már rég elhúzták az esteli harangot a holdvilágos falun, mindenki alszik, csak a kis kapuban egy legény s leány. „Mulassatok, ti boldogok“... Emitt *A puszta télen*, nyugszik a nap, lassan léptet a lovas betyár és farkas ólálkodik utána. De a legkedvesebb a *Téli esték*: kedélyes asztal, nyugodt, mosolygós arcok, az anyjuk éppen bort tölt, száll a pipa füstje. A háttérben, a kemence mellett szótlán boldogságban a jegyespár és a padkán visonganak a gyermekek. Vajjon ki ment el lámpással a ház előtt?

Nem is régen, egy falun töltött, nyugodalmas nyáron azzal mulattattam magamat, hogy a keletkezés sorrendjében végig olvastam Petőfi minden verseit. Olyan volt ez, mint a legszebb, legérdekesebb regény. Tüneményes, lángoló lélek, minden hatásra megzendülő kedély, meghatóan őszinte és tiszta jellem története. Olyan szép, olyan tiszta, amilyen az életben nem is, csak a regényekben fordul elő.

Lapozás közben megállít egy beírás. Az „Amióta szerelembe estem, Igazán, hogy féleszű vagyok...“ kezdetű vers fölé ákom-bákomokkal a következőket írták: „Ezt olvasd, Julis és úgy tekénts, mintha én írtam vón'. Gyuri.“ Remélem, Julis elolvasta és úgy tekintette, mintha Gyuri írta „vón“. Sőt azt is remélem, hogy a csókot is megadta, amire az utolsó sorban történik utalás.

A polc legszélén szorong Arany János *Toldija*. Isten bocsássa meg az iskolának, hogy nem engedte ezt a gyönyörű költeményt a pad alatt, hanem a pad fölött kellett olvasni. Valósággal élve boncolják ezt a remekművet az iskolában, hogy megtanítsák az értelmes olvasást. Ezért a legtöbb iskolázott ember azt hiszi, hogy már ismeri, pedig nagy élménytől és gyönyörűségtől fosztja meg magát, ha érett ésszel, magyarázat nélkül végig nem olvassa, mert iskolai emlékükből csak olyan képük lehet róla, mint annak, aki egy hatalmas festménynek minden részletét nagyítóval tanulmányozta, de sohasem lépett vissza, hogy az egész nagyszerűségében gyönyörködjék. Nem ok nélkül ijedt meg az öreg Arany János, mikor meghallotta, hogy az ő *Toldijából* iskolai lecke lesz. A magyar igazságnak, erőnek, ifjúságnak küzdelmes diadalmenete ez a költemény, mely a végén, a cseh Góliát és a magyar Dávid küzdelménél, a Duna partján ujjongó tömegbe sodorja magát az olvasót is. És vajjon nincs-e szükségünk arra,

hogy a magyar igazságba, erőbe és ifjúságba vetett hitünket Arany János jóvoltából időnként megerősítsük?

De nem tudok megállapodni egy könyvnél, annyi szép és kedves emlék tolakszik felém a könyvcímeken keresztül. Vajjon végig hallgassam-e Mikszáth furfangos *Kaszát vásárló parasztját*, vagy elmenjek-e a zólyomi virágos rétekre, az illatos fenyvesek közé megkeresni *Szent Péter esernyőjét* és végigjárjam-e a „nagy palóccal“ Selmectől kezdve Hont, Nógrád, Gömör és Sáros mosolygós tájait? De e kedves utazástól visszatart egy szép kis könyv, mely most került a kezembe: Endrődy Sándor *Kuruc dalai*. Költészetünknek gyönyörű hagyománya ez a versgyűjtemény. Ahogy Balassa Bálint végvári énekei megihlették a kuruc világ táborigyűjteményét, úgy ihlette ez tovább mult századunk e hivatott lantosát. A magyar katona, a magyar tábor sohasem marad vers nélkül, annak lelkesedése, hetyke vidámsága, mélabúja táplálja ezt a költészetet. Amint kinyitom a könyvet, az *Alvó tábor* című versre esik tekintetem. Annyira beillik a ma esti hangulatba: „Csend az erdőn, Csillagok a tiszta égen, A jó Isten Lebeg át a csöndességben. Virágszóró Angyalsereg száll utána, S rózsákat hint Az álmodó katonákra.“

Még be sem csukom a könyvet, már Szabolcska Mihály nagytiszteletű uram verseskönyvére esik tekintetem. Nem állom meg, hogy fel ne lapozzam a *Salzburgi csapszékben* című versét. Két vetélytárs veszekszik, sör mellett, egy leányon. A harmadik versszakban megszólal a költő: „Ha ez a csárda a Tisza partján volna: Arról a leányról kevesebb szó folyna, Az is, ami folyna, tudom másként folyna S idebent azóta Csak egy legény volna!“

Már a könyvsorokban nagy hézagok vannak, annyit szedtem ki. Végre talán megállapodom Gárdonyi Géza *Az én falum* című novellásköteténél. Rövid olvasmányok, jó lesz elalvás előtt. De melyiket választam: a *Festőt a falun*, vagy a *Hópelyhet*? De itt van a *Tanácskérés*, vajjon a jó tanuló gyermek elmenjen-e a városba tovább tanulni, hogy úr legyen, aki azután soha többé nem találja a helyét otthon a szülei háznál, vagy maradjon-e meg boldog embernek a falujában? Ez a könyv a maga közvetlenségében éppen olyan egyedülálló kincse a magyar irodalomnak, mint a franciáknak Daudet provence-i malmából kelt levelei.

Tehát megvolna az esti olvasmány, de előbb illik visszarakni a kiszedett könyveket. Közben nagy puffanással a földre esik egy csomó könyv és megbomlik egy egész sor a polcon. Jaj! fel ne ébresszem az alvó falut! Sorba szedegetem föl a leesett könyveket. Szétnyilva fekszik egy verseskönyv. Elég egy pillantás az egyik sorra: „Hervadása liliumhullás volt...“ Vörösmarty *Szép Ilonkája*, egyike a legbájosabb elbeszélő költeményeinknek, mely első sorától az utolsóig, mint egy rövid lírai vers, egyetlen ihletett pillanatban, teljes hangulategységben született meg.

De a mélabús mosoly eltűnik ajkamról, mikor a következő könyvet emelem fel: Madách *Ember tragédiája* az. Évezredek szörnyű csalódásait sorakoztatja egymás mellé és e gigászi méretek és példák között minden olvasó felfedezi a maga kis tragédiáját és összes csalódásait. Scholsem vigasztalódhatik annyi idézetben, mint itt, mert fölemelő és vigasztaló, ha egy nagy lélek vágyaiban és fájdalmaiban a magunkéra ismerünk.

Az utolsó könyv, melyet felszedek a földről, *Széchenyi tanításai* a Fekete—Váradgyűjteményben. Rövid idézetekben sorakoznak e műben a legnagyobb magyar nyilatkozatai, véleményei, mondásai a legkülönbözőbb

tárgykörök szerint csoportosítva. Hogy mit mondott Széchenyi a hazafiságról, a magyar népről, annak rendeltetéséről, a nemzetiségi kérdéstről, mit tett a magyar földművelés fejlesztésére, milyen szerepet szánt a magyar iparnak, hogyan képzelte el pénzügyeink rendezését, milyen volt a közlekedési politikája, — mind-mind együtt találja az olvasó. Mint valami sajátos magyar bibliából, minden nap lehet belőle olvasni egy verset és minden napra, minden körülményre megtalálni benne a kádenciát. Ha ezt a könyvet minden magyar ember, mindennap olvasná és amit abból olvas, megfogadná, legyőzhetetlen, hatalmas akarattá forrna össze a nemzet.

... Másnap pacsirtadalos, gyönyörű reggelre ébredtem. Jól kipihentem magamat, szinte elfelejtettem a várost és elfelejtettem azt a kitűnő társaságot is, melyben az estémet kellett volna töltenem, mert ilyen kitűnő társaságban nem lehetett volna részem, mint ebben a kedves, istenhátamegetti faluban.

Jeszenszky Sándor

AZ ELSŐ NÉPMŰVELÉSI ELŐADÁS

Panna az ablak mellett ül. A kezében levő tömzsi könyvet lapozza. És félhangosan mondja:

— Hazánkban a csecsemőhalálozások száma a multban igen nagy volt, az utóbbi években azonban ez az arányszám örvendetes javulást mutat, úgy, hogy egyre kevesebb sirt kell ásni a gyermekek temetőiben.

Közben kinéz az ablakon és megállapítja, hogy az eső még mindig pásztázza a világot. Már három napja esik az áldás, hol sűrűn, hol ritkán. A tanyák már mind csuromvizesek. A kazlaknak, boglyáknak az ingéből csavarni lehet a nyirkos, hideg levet. Az utaknak már a szájáig ér a sár. Az árkok pukkadásig hízta a bugyborékolva, tapsikolva hulldogáló cseppektől. De a felhők még mindig olyan kormoskékek, szürkéssárgák az ég hasa táján, hogy didergős lesz, aki rájuk néz.

Öt óra felé jár az idő. Az iskolateremből áthallatszik a kályha álmos nyikorgása. A lány tesz most ott a tűzre, hogy ki ne szűnjék a vasból a melegség, mert hat órakor népművelési előadás lesz az iskolában a tanyai népeknek. Ha ugyan eljönnek ilyen időben.

Panna újra a tömzsi könyvbe pislant. Tovább hadarja.

— Egyre kevesebb sirt kell ásni a gyermekek temetőiben. A csecsemőhalálozások ijesztő számának egyik oka a szülők tudatlansága. Különösen falvakban és tanyahelyeken láthatunk erre szomorú példákat.

Az eső megállás nélkül kocog az ablakon. A csatornából nótázva szalad lefelé a víz. A világ egyre jobban elkormosodik. És Panna a tükör elé áll. Végigsimítja a szoknyáját. Egyet igazít a haján, melyet az elébb ünnepélyesen kisütött a nagy alkalomra. Tiszta kendővel letörli hamvas arcát, hogy a púdernek még a nyomát se fedezhessék fel a tanyai asszonyfélék. Aztán újra tanul tovább, nagy szemmeresztéssel, vakoskodással, amíg csak lát.

Odaát újra nyikordul a kályha. Aztán gyufa sercen. A lány meggyújtotta a lámpát, mely dróton lóg a terem közepén. Csengőcuppanás hallatszik, amikor az üveg szájoncsókolja a kerek rezet. Ajtó csukódik. Aztán ott is csendes lesz minden.